

המחירים

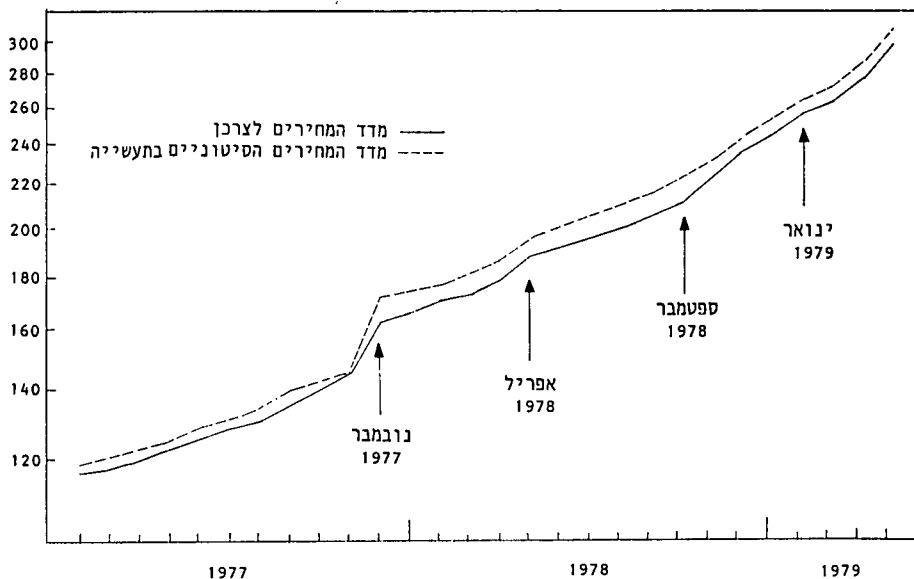
1. קווי ההתפתחות העיקריים

קצב עליית המחירים הואץ בשנת 1978: במשך השנה עלה מדד המחירים לצרכן ב-48 אחוזים, שיעור המשקף האצה במהלך השנה — מקצב חודשי שבין 2.5 ל-3 אחוזים בחודשים הראשונים, לשיעור כפול בחודשים האחרונים. קצב האינפלציה המהיר אף הוגבר גם בחודשים הראשונים של 1979. התפתחות מדד המחירים הסיטוניים בתעשייה מראה גם היא על תמונה דומה.

עליית המחירים המוחשת נבעה השנה משילוב של גורמים: גורמים מתמשכים וגורמים חדשים מצד ההוצאות, יחד עם התפנית שחלה בשנת 1978 בהתפתחות הביקושים במשק. בניגוד לשנים הקודמות, שבהן מיתון הביקוש המקומי, ובעיקר הדיור, את עליות המחירים, נוסף השנה הגידול בביקושים, שהחל לקראת סוף 1977 והואץ במשך 1978, אל העלייה בהוצאות, ובכך הואצה עליית המחירים.

דיאגרמה 1 - 1

מדד המחירים לצרכן ומדד המחירים הסיטוניים בתעשייה, 1977 עד 1979
(נתונים חודשיים)

¹ בארבעת החודשים הראשונים של 1979 עלו המחירים לצרכן ב-23.4 אחוזים, שהוא קצב שנתי של 88 אחוזים.

מרבית גורמי ההוצאות, שהשפיעו על המחירים בשנת 1978, מקורם בשנים שלפניה. בשנים אלה היה המשק ממותן, ועלויות המחירים, בין 30 ל-40 אחוזים לשנה, נבעו רובן מצד ההוצאות. יש להדגיש, שאינפלציה ממושכת, שקצבה מהיר, יוצרת ציפיות להימשכותה גם בעתיד, והיחידות הכלכליות מתאימות לכך את התנהגותן; כך נוצרת מערכת, המאפשרת לעלויות המחירים הצפויות להתממש. ירושה נוספת מן השנה הקודמת היא השלכות החכנית הכלכלית של אוקטובר 1977, שבמסגרתה נערך פיחות גדול בשער החליפין, והועלה שיעור מס ערך מוסף. התגובה המיידית בתחום המחירים היתה עלייה של 12 אחוזים בנובמבר, ועלויות מחירים נוספות לאחר מכן, דרך השפעת הפיחות על תהליך הסחרור של שכר-מחירים. ההתפתחויות ב-1978 התרחשו על רקע של התרחבות מוניטריה מהירה, שהחלה ב-1977 ונמשכה השנה, ושל שוק עבודה, שלא נוצרה בו אבטלה גלויה גם בתקופת השפל היחסי.

על רקע זה התחדשה בשנת 1978 צמיחת המשק, שהתבטאה בגידול כל הביקושים. בהתגברות הביקושים נטל הדיור מקום מרכזי: הגידול בביקוש לדיור וההאצה בעלויות מחיריו הקדימו את ההתפתחויות במשק כולו, והשפיעו עליהן. הפיחות הנמשך בשער החליפין לאחר הרפורמה תרם גם הוא לשיעור הגבוה של האינפלציה השנה. התחדשות הביקושים, במשק השרוי בתעסוקה מלאה, כשנמשכת השפעת היסודות האינפלציוניים של השנים הקודמות — הביאו לשנוי בקצב האינפלציה ב-1978: מקצב שנתי של כ-30 עד 40 אחוזים, לקצב שנתי חדש, של כ-60 עד 70 אחוזים, החל מן החודשים האחרונים של 1978.

2. ההתפתחויות במשך השנה

בנובמבר 1977 הגיב מדד המחירים לצרכן תגובה מיידית לרפורמה במדיניות הכלכלית, בעלייה חריגה של 12 אחוזים. מדצמבר ואילך הואט קצב עליית המחירים, ועד לחודש אוגוסט

לוח י' 1

מדדי מחירים נבחרים, 1976 עד 1978
(שיעור השינוי במשך השנה, אחוזים)

ינואר-אוגוסט 1978 ² (בשיעורים שנתיים)	ספטמבר-דצמבר 1978 ³ (בשיעורים שנתיים)	1976 ¹	1977 ¹	1978 ¹
38	71	48	42	38
ממד המחירים לצרכן				
39	63	47	50	39
מדד מחירים סטוניים של תפוקת התעשייה				
43	18	34	88	20
שער החליפין הרשמי לעומת סל 15 המטבעות				
127	150	134	22	7
מחירי דירות ⁴				
46	83	57	29	23
סעיף דיור במדד המחירים לצרכן				

(1) מדד דצמבר מחולק במדד דצמבר של השנה הקודמת (במחירי הדירות המדד מתיחס ל-1 בינואר).

(2) מדד אוגוסט 1978 מחולק במדד דצמבר 1977.

(3) מדד דצמבר 1978 מחולק במדד אוגוסט 1978.

(4) דירות שנרכשו מבעלים פרטיים, מתוך סקר הדירות התלת-חודשי. הנתון לחודש אוגוסט חושב בהנחה, שהעלייה במדד במשך שלושה חודשים מתחלקת לשלוש עלויות חודשיות שוות.

עלו המחירים בקצב ממוצע של כ-2.5 אחוזים לחודש, תוך תנודות חודשיות ניכרות.² קצב זה הוכפל בשלושת החודשים האחרונים של השנה, ובחודשים הראשונים של 1979. התפתחות מדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ליעדים מקומיים, דומה במגמתה הכללית לזו של מדד המחירים לצרכן: במדד זה עלו המחירים בנובמבר 1977 ב-18 אחוזים, בשלושת החודשים שלאחר מכן התרחשו עליות מחירים מתונות, ומאז ואילך ניכרה האצה, שהתגברה לקראת סוף השנה.

בשל התנודות בהתפתחות המחירים במשך השנה, יש לסקור את התפתחותם של מספר גורמים, המשפיעים על המחירים, במהלך השנה: מחירי היבוא, השכר, המסים והסובסידיות, והביקושים בשוק המוצרים ובשוק גורמי הייצור.

מהלך שער החליפין במשך השנה היה הפוך לזה של המחירים המקומיים: פיתות מואץ עד לחודש אוגוסט — כ-3 אחוזים לחודש לעומת סל המשקף את הרכב היבוא — ולאחר מכן, בחודשים האחרונים של השנה, הואט הקצב עד למחציתו. המחירים בחוץ לארץ עלו עליות חדות ברביע האחרון של 1977 וברביע הראשון של 1978 (במידה יוצאת דופן עלו מחירי נכסי ההשקעה); באמצע השנה עלו הם במתינות, ושוב הואצה עלייתם ברביע האחרון של 1978.

השכר לשכיר בסקטור העסקי היה בשנת 1978 גבוה ב-55 אחוזים משהיה ב-1977, ובסקטור הציבורי — ב-52 אחוזים. במשך השנה שולמו שלוש תוספות יוקר: בינואר — תוספת מיוחדת (של 12 אחוזים), כפיצוי לעליית המחירים החריגה לאחר הרפורמה, ובאפריל ובאוקטובר (של 7.4 ושל 12.9 אחוזים, בהתאמה) בהתאם להסכם הרבי-שנתי. הניסיון ליצור הפרשיות בעליות השכר, הן בין הסקטור העסקי לבין הסקטור הציבורי, והן בין עיסוקים שונים בתוך הסקטור הציבורי, לא עלה יפה, וחתימת הסכמי השכר התמשכה על פני השנה כולה. באפריל נחתם הסכם בין הממשלה לבין ההסתדרות, שנועד למתן את קצב האינפלציה; במסגרתו התחייבה הממשלה שלא להעלות מסים ולא להעלות את מחירי מוצרי היסוד, וייעשה מאמץ לזרז את חתימת הסכמי השכר, שחתימתם התעכבה, בעיקר בסקטור הציבורי. בחודשים יוני ויולי שולמו מקדמות על חשבון הסכמי שכר אלה, אך בסופו של דבר לא נחתמו הסכמי השכר בסקטור הציבורי בתקופה זו. רק בסוף נובמבר נחתם הסכם מסגרת כללי, ואילו הסכמי השכר עצמם נחתמו מאוחר יותר, וחלקם טרם נחתם עד סוף 1978.

המסים אכן לא הועלו באותה תקופה, ולמעשה במשך השנה כולה, למעט מסים על דלק, שהועלו בנובמבר. בנובמבר ואילך הופעלה שוב גם שיטת הקיצוץ הזוחל בסובסידיות, ומחירי מוצרי היסוד עלו בשיעורים שבין 10 ל-20 אחוזים.

אשר להתפתחות כלל הביקושים במשך השנה, מצוי בידינו מידע מועט בלבד, למעט ענף הדיור, שבו נערך סקר רבע שנתי. בענף זה ניכרה התאוששות בביקושים וחלו עליות מחירים עוד במחצית 1977, שהואצו במשך 1978. הנתונים הרבע שנתיים של החשבונות הלאומיים, שמהימנותם פחותה, מורים גם הם על גידול רצוף ומואץ במשך השנה בצריכה הפרטית ובהשקעות בציוד.

המידע לגבי שוק העבודה מבוסס על נתונים רבע שנתיים, ואלה מורים על עלייה בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה (החל מאמצע 1977) לרמה ששררה בשנת 1973. בצירוף הירידה בשיעור האבטלה, מצטיירת תמונה של עלייה במספר המועסקים החל ממחצית 1977. כן התרחש גידול רצוף במשך השנה במספר המועסקים מהשטחים, לאחר שלוש שנים, שבהן צומצם מספרם. מגמת ההתפתחות של מחירי ההשקעות דומה בכללותה לזו של מחירי הצריכה הפרטית, אולם ההאצה בתחום זה החלה מוקדם יותר: עליית המחירים בהשקעות בבנייה הואצה, כאמור, החל מסוף 1977. בהשקעות בציוד משקל מכריע לציוד המיובא (כולל כלי רכב) וגם בו החלה

² בחודשים מארס ואפריל עלו המחירים ב-4.5 אחוזים לחודש בממוצע, ולמעט חודשיים אלה, עלו המחירים בתקופה מדצמבר 1977 ועד אוגוסט 1978 בכ-2 אחוזים לחודש בממוצע.

ההתייקרות המואצת עוד בסוף 1977, כאשר חברו יחד השפעת הרפורמה, ההתייקרות הגדולה של נכסי השקעה בחוץ לארץ בסוף 1977 ותחילת 1978, והפיחות הרצוף בחודשים הראשונים של 1978.

3. התהליך האינפלציוני

ההאצה בקצב האינפלציה בשנת 1978 התרחשה עם חידוש צמיחת המשק וגידול בביקוש המקומי, לאחר מספר שנים של צמיחה מזערית ומיתון בביקושים המקומיים. בניגוד לשנים הקודמות, שבהן מיתנו רכיבי הביקוש, ובראשם הדיור, את עליית המחירים שנבעה מהעלייה בהוצאות, — הרי נוסף השנה הגידול בביקוש אל עליית ההוצאות, וכך הואצה עליית המחירים. הפעילות המקומית הממותנת בשנים האחרונות היתה מלווה באינפלציה של 30–40 אחוזים לשנה, שהיתה כולה פרי לחצים מצד ההוצאות. בחלקם היו אלה גורמים אקסוגניים למשק הישראלי, כמו התייקרויות בחוץ לארץ, וברובם — גורמי מדיניות, כפיחותי שער ה"ל", גידול בשיעורי מסוי והרחבת תעסוקה בסקטור הציבורי. האינפלציה המהירה החלה בשנת 1973, עם עליית מחירי הדלק וחומרי גלם אחרים בשוקי העולם. בעקבות ההרעה במאזן התשלומים שנבעה מכך, והגידול בצריכה הביטחונית לאחר מלחמת יום הכיפורים, נקטה הממשלה מדיניות, שנועדה לצמצם צריכה פרטית ויבוא, ולעודד את היצוא. במסגרת זו פוחתה הלירה בכ־150 אחוזים (משער של 4.20 ל"י לדולר, ערב הפיחות של נובמבר 1974, לשער של 10.30 ל"י לדולר, ערב הרפורמה, באוקטובר 1977) והועלו מספר פעמים שיעורי המסים העקיפים על הייצור המקומי ועל היבוא. מדיניות זו אכן תרמה לשיפור מאזן התשלומים, אך יצרה סחרור של עליות בהוצאות ובמחירים. אינפלציה בקצב גבוה, המתמשכת מספר שנים, יוצרת הן ציפיות להימשכותה בעתיד, והן מנגנונים להתגוננות בפניה. חלקם של אלה הם מנגנוני פיצוי מוסדיים, כתוספת היוקר, ביטוחי הצמדה והצמדות אחרות למניהן, והם פועלים בפיגור; בחלקם האחר — אלה מנגנונים שיוצר השוק, דרך התאמות תכופות יותר של מחירים מצד הפירמות ושל שכר מצד העובדים. על פיצוי העבר, נוספת במנגנוני התאמות אלה גם אי הוודאות באשר לשיעור עליות המחירים ולהוצאות בעתיד. תביעות השכירים לפיצוי בשכר עבור עליות המחירים, ותגובת היצרנים בהתאמת המחירים עבור עליות השכר, מביאים לספירלה של עליות שכר־מחירים. כך, גם כאשר נחלשים הגורמים המקור־ריים שחוללו את האינפלציה, היא תימשך בקצב גבוה, עד אשר כל הגורמים המפצים ימצו את פעולתם. התכנסותו של תהליך זה אינה מובטחת, במיוחד בתקופה של שפע נזילות ושל גידול בביקוש, המאפשר את המשך הסחרור האינפלציוני.

במשך 1977 פעלו עדיין כל גורמי העלויות — "פיחות זוחל" עד אוקטובר, התייקרויות בחוץ לארץ, הגברת המסוי ועלויות השכר, ולקראת סופה ניחתה על המשק מכת התייקרויות נוספת, בעקבות הרפורמה בשער החליפין והתייקרות היבוא הגלומה בה. בחודש שלאחר הפעלת הרפורמה, עלו המחירים לצרכן ב־12 אחוזים, והמחירים הסיטוניים בתעשייה ב־18 אחוזים. התביעה לפיצוי מהיר בשכר נענתה במתן תוספת יוקר מיוחדת, בינואר 1978, וחלק מההתייקרויות לאחר מכן הן השפעות בפיגור של הרפורמה³. הרמה הגבוהה של האינפלציה בשנים הקודמות, והזעזוע האקסוגני הניכר של הרפורמה, מהווים רקע להתפתחויות ב־1978.

על רקע זה, נמשכה ב־1978 העלייה בהוצאות הייצור, הן בשכר והן במחירי היבוא, דרך פיחות מהיר בשער החליפין והתייקרויות בחוץ לארץ. שנת 1978 מהווה נקודת מפנה בהתפתחות המשק, והענף המוביל במחזור העסקים הנוכחי — כבמתזורים הקודמים — הוא ענף הבנייה.

³ נוסף על השפעתה הישירה של הרפורמה על עליית המחירים, והשפעתה העקיפה דרך סחרור עליות שכר־מחירים, היתה טמונה בה גם השפעת רכוש, דרך הגדלה בלתי צפויה של עושר הפרטים — בתקופה שבה ממילא מתחדשים הביקושים במשק.

המפנה בענף הבנייה למגורים, משפל לגידול בביקוש, החל כבר במחצית 1977, ועקב היצע בלתי גמיש, הנובע ממשך הבנייה הארוך, התבטא מיד בעליות מחירים. עודפי הביקוש בשוק זה נמשכו, ואף התעצמו, ב-1978, והואצו העליות במחירים. התחדשות הביקוש התפשטה מענף הבנייה גם לענפים אחרים, והראשונים שבהם היו ענפי התעשייה, המשרתים את ענף הבנייה: בענפים אלה אירעו עליות מחירים גבוהות במיוחד במשך 1978 (ראה לוח י"ג). השפעת הביקוש המתגבר ניכרת השנה בכל נתוני המשק, במוצרים הסופיים ובגורמי הייצור: ההשקעה בענפי המשק עלתה השנה בכ-10 אחוזים, לאחר ירידה דומה בכל אחת מהשנתיים הקודמות; שיעור גידולה של הצריכה הפרטית הוא, וצריכת מוצרים בני קיימא עלתה בתלילות, לאחר שלוש שנים של ירידה. גם בצריכה הציבורית (למעט יבוא ביטחוני ישיר) חל גידול מחודש, לאחר שנתיים של צמצום. מתחילה איפוא צמיחה כלכלית מחודשת, על רקע של תעסוקה כמעט מלאה בשוק העבודה.

יש לנסות ולהשיב על השאלה, האמנם לאחר מספר שנות שפל לא ניתן לספק את הביקוש המקומי הגובר מתוך כושר הייצור הקיים, שלא נוצל במלואו בשנים האחרונות — ללא האצה בעליית המחירים. לזאת יש להבחין בתהליכים בין ענף הבנייה לבין יתר ענפי המשק. קשיחות ההיצע בענף הבנייה, הנובעת ממשך הייצור הארוך, מביאה לכך, שמחסור ראשוני מתבטא בעליית מחירים, בראש וראשונה, עם נטייה להאצת עליית המחירים. גידול הביקוש למוצרים הסחירים ניתן היה לכאורה להענות במוצרי יבוא תחליפיים; ברם, בעקבות הרפורמה, שלא לוותה בביטול משמעותי של מכסים על היבוא, התייקר היבוא מאוד, יחסית לתחליפיו המקומיים⁴, כך יצרה הרפורמה לחץ נוסף על הייצור המקומי, בעודדה החלפת יבוא, ותמריץ להפנות את הגידול בביקוש תחילה אל השוק המקומי. ייצור מוצרים תעשייתיים, למעט יהלומים, גדל השנה בכ-7 אחוזים, ונראה שהמגבלה על הרחבה גדולה יותר של ייצור מוצרים סחירים היא מגבלת כוח אדם. יש לזכור, שבצד הגידול בביקוש המקומי נמשכה התרחבות היצוא, שדרשה אף היא גורמי ייצור נוספים. בשנת 1978 ניכרו בבירור לחצי ביקוש בשוק העבודה. מספר המועסקים הישראליים גדל ב-4.6 אחוזים בשנת 1978 (בסקטור העסקי חל גידול של כשלושה אחוזים), — שנבע מעלייה בשיעור ההשתתפות, לרמה ששררה ב-1973, ומצמצום קל באבטלה. מספר המועסקים מהשטחים גדל השנה בכ-10 אחוזים. יש להדגיש את השוני בין היציאה מהמיתון של השנים 1966—1967 לבין התחדשות הצמיחה הפעם: בניגוד לעבר, מתחדשת הצמיחה ללא מאגר גדול של בלתי מועסקים בישראל, וללא פוטנציאל גדול של מועסקים מהשטחים. באשר לגורם הייצור האחר, מלאי ההון, יש לציין, כי לא כל מלאי ההון המדוד ניתן לניצול, בשל השינוי במבנה הביקושים בשנים האחרונות, וחוסר הניידות של ההון. הגידול הרב בהשקעות השנה, שהתפור על פני מרבית ענפי המשק, מעיד אף הוא על מגבלה מצד ההון בהרחבת הייצור, לפחות בחלק מהענפים. עם זאת, קיים כנראה עדיין ניצול-חסר של ההון, בעיקר בשל המחסור בעובדים. פונקציה הייצור של הטווח הקצר אינה מאפשרת תחלופה רבה בין הון לעבודה, והרחבת הייצור במשך בשנת 1978 מוגבלת אפוא בשל מחסור בעובדים נוספים שניתן לגייסם. בהקשר זה, יש לציין את הגידול בביקוש לעובדים מצד הסקטור הציבורי, הן בשנות השפל והן בשנת 1978. בהעדר אבטלה, מצמצם גידול זה את היצע העובדים לסקטור הפרטי, וגורם לעליות מחירים בשוק המוצרים דרך צמצום היצעם, וכן דוחף לעליות שכר בכלל המשק, המגדילות מצידן את הוצאות הייצור. בשנת 1978 היה היצע העובדים מהשטחים נמוך לעומת היציאה מהמיתון הקודם, ובהעדר אבטלה בקרב העובדים הישראליים, מציב שוק העבודה מגבלה אפקטיבית להרחבת הייצור. המשק הישראלי ניצב אפוא בשנת 1978 מול גידול בביקושים המקומיים, כאשר פוטנציאל

⁴ ראה פרק היבוא. התייקרות היבוא, יחסית לתוצר, היתה 15 אחוזים בממוצע לשנת 1978, בעוד שבכל שלוש השנים הקודמות היתה התייקרות יחסית מצטברת של 6 אחוזים. לקראת סוף 1978 הואט קצב הפיחותים, והואץ קצב עליית המחירים המקומיים, כך שמגמת השינויים במחיר היחסי של סחר החוץ מתהפכת, לעומת המגמה ששררה מאז הרפורמה, והפיחות הריאלי שנוצר — הולך ונשחק.

כושר הייצור, שנצבר בשנות השפל, אינו יכול לספק אותו במלואו. במשך מרבית השנה שררו ציפיות (שהתאמתו ברובן) להמשך העלייה בהוצאות הייצור, כתוצאה מפיחותים נמשכים ותביעות לעליות גדולות בשכר. וכך, משהסתמן גידול בביקוש — הועלו המחירים. יש לציין, כי המשק הישראלי ידע בעבר תקופות של עודפי ביקוש דומים לאלה של 1978, אך הם לא הביאו לעליות מחירים גדולות, כפי שאירעו השנה. תוספת הביקוש גרמה ב-1978 להאצה הגדולה בעליית המחירים רק בשל היותו של המשק שנים מספר בתהליך בלתי פוסק של התאמה ופיצוי לאינפלצית הוצאות ממושכת.

במשך כל שנת 1978, המשיכו לפעול על המחירים גם גורמים מצד ההוצאות: עליות שכר במשך השנה, שבחלקן היו עדיין השפעות בפיגור של הפיחות באוקטובר 1977, ובחלקן שיקפו את לחצי הביקוש בשוק העבודה; פיחות של הלירה הישראלית במרבית חודשי השנה, ועליות מחירים בעולם. במערכת זו של לחצים לפיצוי, מצד העובדים והיצרנים כאחד, ציפיות להמשך הגידול בהוצאות ותוך גידול בביקוש למוצרים ולעובדים, — ניסו הממשלה וההסתדרות למתן את קצב האינפלציה באמצעות הימנעות מהעלאת מסים ומחירים של מוצרי היסוד. ניסיון זה, בהעדר אמצעים משלימים, לא הביא להאטה המקווה, וכשהסתיים מועד ההסכם — הוכפל קצב עליית המחירים: מ-3 אחוזים בספטמבר ל-6 אחוזים באוקטובר. ייתכן, כי אלמלא הסכם ההקפאה החלקי, היו מתפזרות עליות המחירים על פני תקופה ארוכה יותר, והיתה נמנעת ההאצה הגדולה בחודש אוקטובר. במלים אחרות, ייתכן שהשפעתו העקרית של ההסכם היתה דחיית חלק מהעלאות המחירים לחודש אוקטובר (שבו הסתיים הסכם ההקפאה, והתחייב תשלום תוספת יוקר של 13 אחוזים). התפתחות מדד המחירים הסיטוניים בתעשייה תומכת באבחנה זו, שכן קצב עליית המחירים לפי מדד זה היה הדרגתי יותר במחצית השנייה של השנה.

"תמונת הראי" של הגידול בביקושים במשק נשקפת במערכת המוניטרית. כאן החלה ההתרחבות המהירה עוד ב-1977, דרך הזרמת נזילות רבה למשק. בשנת 1978 נמשכה ההתרחבות בעיקר בחודשים ינואר-ספטמבר, דרך גידול מהיר בנכסים הנזילים שבידי הציבור (אמצעי התשלום בתוספת פת"מ עו"ש), וגידול מהיר עוד יותר באשראי הבנקאי לציבור. בשנת 1977 הופנתה עיקר ההתרחבות המוניטרית לרכישת נכסים פיננסיים, שגדלו ריאליית בשיעורים יוצאי דופן, בעוד שההרחבה הנוספת בשנת 1978 יצרה תהליך התאמה, שבו היצע הנזילות הנוסף מצא את דרכו אל שוק המוצרים. בכך תרמה המערכת המוניטרית לגידול מסוים בפעילות הכלכלית, ואיפשרה ביטוי מלא של עודפי הביקוש במשק בעליות מחירים.

4. המחירים היחסיים

א. המחירים היחסיים של המקורות והשימושים

כלל השימושים המקומיים (למעט יבוא ביטחוני ישיר) התייקרו בשנת 1978 ב-58 אחוזים בממוצע שנתי, תוך עליות בלתי אחידות במחירי השימושים השונים, הנובעות בעיקר מהשינוי הגדול במחירי היבוא (שעלו ב-75 אחוזים, למעט יבוא ביטחוני ישיר): כך התייקרו במיוחד השימושים בעלי רכיב יבוא גבוה — ההשקעות בענפי המשק. הגידול המחזורי בביקוש למגורים, ומגבלות ההיצע, הביאו לעליות מחירים חדות השנה גם בהשקעה במגורים, וכך עלו מחירי סך ההשקעות בכ-70 אחוזים. מחירי הצריכה הפרטית והציבורית (למעט יבוא ביטחוני ישיר) עלו בכ-55 אחוזים. לעומת התייקרות של 58 אחוזים במחירי השימושים המקומיים, התייקר היצוא ב-71 אחוזים, ועיקר העלייה במחירו היחסי אירעה ביצוא השירותים. השינוי במחיר הממוצע של סחר החוץ הושפע במידה מכרעת מן הרפורמה בשער החליפין, שייקרה מאוד, יחסית, את היבוא ואת יצוא השירותים. במשך 1978 עלה המחיר היחסי של היצוא והיבוא עד אוגוסט, עקב עליית מחירים בחוץ לארץ ופיחות בשער החליפין (שהיה גבוה מעליית המחירים המקומית עד

לוח י"ב
שינויים במחירים לצרכן, לפי סעיפים
(אחוזים)

השינוי במשך השנה ¹				
1978	1977	1976	המשקל ב-1976	
48.1	42.5	38.0	1,000	אך הכול
1. מוצרים				
63	33	42	76	(א) תוצרת חקלאית
74	32	41	52	ירקות ופירות טריים ²
40	35	46	24	תוצרת חקלאית אחרת
46	49	38	463	(ב) תוצרת תעשייתית
39	53	39	174	מזון
50	32	47	74	הלבשה וטקסטיל
45	42	44	27	עור גומי ופלסטיק
45	45	31	27	עץ ומוצרי
48	46	27	9	מתכת ומכונות
84	69	38	29	כלי הובלה
45	55	30	45	ציוד חשמלי
52	46	26	19	כימיקלים
34	53	35	29	נפט ומוצרי נפט
46	52	37	15	נייר והוצאה לאור
50	48	46	15	שונות
2. שירותים				
58	30	24	207	(א) שירותי בנייה ודיור
42	44	44	254	(ב) שירותים אחרים
26	57	26	25	חשמל ומים
32	43	44	48	תחבורה ודואר
15	29	44	25	שירותי חינוך
66	52	42	32	שירותי בריאות
43	52	49	36	שירותי הארחה
52	21	13	6	שירותים עסקיים אחרים
51	51	51	50	שירותים אישיים
46	31	44	31	ביטוח ומסים

(1) דצמבר לעומת דצמבר של השנה הקודמת.
(2) במחירי הירקות והפירות הטריים חלות חנודות עונתיות רבות, לכן עדיף להשוות ממוצעים שנתיים. אלה עלו ב-27 אחוזים ב-1976, ב-32 אחוזים ב-1977, וב-41 אחוזים ב-1978.
ה מ ק ו ר : ירחון מחירים, ינואר 1979, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אוגוסט). מספטמבר ואילך חלה ירידה במחיר היחסי של סחר החוץ, למרות האצה מחודשת בהת-
ייקרויות בחוץ לארץ, כאשר שיעור הפיחות הואט במידה רבה, והעלויות במחירים המקומיים הואצו.
(ר' לוח ב'-1).

ב. המחירים היחסיים של רכיבי הצריכה הפרטית (לוח י'-2)

ברכיבי הצריכה הפרטית, עלו המחירים היחסיים של סעיף הדיור וסעיף הרכב, שרובו יבוא, וירדו המחירים היחסיים בסעיף המזון, שבו יש משקל ניכר למוצרים המבוקרים. גם בשירותים, למעט דיור, יש משקל גבוה לשירותים המבוקרים, וגם אלה עלו עלייה נמוכה יותר מעליית המחירים הממוצעת. בסעיף הדלק נרשמה עליית מחירים קרובה לעלייה הממוצעת, כאשר העלייה במחירי היבוא מקווצת חלקית באי העלאת מיסים.

ג. המחירים היחסיים של רכיבי תפוקת התעשייה ליעדים מקומיים

בהתפתחות הרכיבים השונים של מדד מחירי תפוקת התעשייה ליעדים מקומיים (ראה לוח י'-3), בולטת העובדה, שעלויות המחירים בענפים השונים בשנת 1977 קרובות למוצא במשק כולו, ואילו בשנת 1978 חלו עלויות מחירים שונות בענפים השונים. שתי סיבות עיקריות עשויות להסביר תופעה זו השנה: בשל ההתייקרות יוצאת הדופן במחירי היבוא, מגדיל רכיב היבוא השונה בין הענפים את השונות ביניהם, ועוצמה שונה של לחצי ביקוש בין הענפים מייקרת את מחיריהם של אותם ענפים, שבהם לא ניתן להגדיל את התפוקה בטווח הקצר. כדי לנכות את השפעת העלייה

לוח י'-3

העלייה במדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ליעדים מקומיים, לפי ענפים,
1976 עד 1978
(אחוזים)

דצמבר 1978 לעומת ממוצע 1978	דצמבר 1978 לעומת דצמבר 1977	ממוצעים שנתיים			
		1978	1977	1976	
21	47	53	39	31	מדד כללי ¹
28	70	78	45	38	כרייה ותציבה
21	37	43	38	27	מזון, משקאות וטבק
19	46	47	38	40	טקסטיל
20	41	45	38	40	הלבשה
17	41	49	37	35	עץ ומוצרי
17	31	32	44	32	גייר ומוצרי
27	57	59	49	58	עור ומוצרי
22	47	46	36	31	מוצרי גומי ופלסטיק
21	51	59	37	26	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
26	65	69	38	29	מוצרים מינרליים אל-מתכתיים
23	55	59	36	29	מתכת בסיסית
21	54	58	38	28	מוצרי מתכת
20	44	55	39	33	מכונות
23	55	67	40	31	ציוד חשמלי ואלקטרוני
19	60	68	38	28	כלי הובלה
22	48	57	45	34	שונות

(1) ללא דפוס והוצאה לאור.
ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

במחירי היבוא, שהיתה גלומה ברפורמה, יש לבחון את התפתחות המחירים במשך 1978, היות ובענפים בעלי רכיב יבוא גבוה, סביר שעלויות המחירים התרחשו עוד בסוף 1977.⁵

עלויות המחירים הגבוהות ביותר אירעו השנה בענפים המשרתים את ענף הבנייה⁶, בראשם ענף כרייה וחציבה (במיוחד עלו מחירי מוצרי המחצבה) וענף המוצרים המינרליים האל-מתכתיים (ובהם בעיקר מוצרי מלט ומוצרי חימר וסיד לבנייה). כן עלו המחירים היחסיים בענף המתכת הבסיסית, ובמיוחד המתכת המשמשת בבנייה.

בדיקת ענפי המשנה מורה על עלויות ניכרות במחירים היחסיים של חלק ממוצרי הצריכה לקראת סוף השנה, — בעיקר בני קימא, וחלק ממוצרי המזון.

כללית ניתן לומר, כי עלויות המחירים החריגות, שהחלו בבנייה למגורים, התפשטו גם לתעשייה, ובשלב ראשון — לענפים המשרתים את הבנייה. סביר להניח, שדווקא בענפים אלה לא נוצר עודף כושר ייצור, עקב רמת הפעילות הנמוכה במיוחד בשנים הקודמות, ולפיכך הביא הגידול בביקוש לעליית מחירים מהירה.

5. מדדי מחירים אחרים

א. מוצרים מבוקרים ובלתי מבוקרים במדד המחירים לצרכן

באוקטובר 1977 התייקרו המוצרים המבוקרים בשיעור ממוצע של 15 אחוזים, כחלק מן "המדיניות הכלכלית החדשה", שבמרכזה עמדה הרפורמה במטבע חוץ. בתשעת החודשים הראשונים של 1978 עלו מחיריהם בשיעור נמוך, יחסית, כחלק מן ההסכם עם ההסתדרות, ולקראת סוף השנה הם התייקרו בשיעור שבין 10 ל-20 אחוזים. כך התרחשה התייקרות ממוצעת של 26 אחוזים במחירי מוצרים אלה במשך השנה, לעומת התייקרות ממוצעת של 50 אחוזים ויותר ביתר סעיפי מדד המחירים לצרכן.⁷

ב. מחירי סלי התצרוכת של קבוצות אוכלוסייה שונות

סל התצרוכת הממוצע, הנמדד באמצעות מדד המחירים לצרכן, התייקר, כאמור, ב-48 אחוזים במשך שנת 1978. סל הצריכה של המשפחות, בעלות ההכנסה הנמוכה ביותר, התייקר ב-44.5 אחוזים, ואילו סל הצריכה של המשפחות בעלות ההכנסה הגבוהה ביותר התייקר במשך השנה ב-51 אחוזים. הפרש זה נובע מהמשקל הגבוה יותר של סעיפי רכב פרטי ואחזקתו, ושל סעיף הדירות בבעלות פרטית, והמשקל הנמוך יותר של סעיפי המזון, התחבורה הציבורית, הדלק, החשמל והמים, בסל של המשפחות בעשירון העליון, לעומת הסל של המשפחות בעשירון התחתון. העלייה במחירי רכב ודירות היתה גבוהה, כאמור, מעליית המחירים הממוצעת, ואילו עליית מחירי המוצרים המבוקרים — הכוללים חלק ממוצרי המזון ואת התחבורה הציבורית, הדלק, החשמל והמים — היתה נמוכה מעליית המחירים הממוצעת.⁸

⁵ אם התרחשו עלויות המחירים בתחילת 1978, ניתן לנכות את מרבית השפעתן בהשוואת דצמבר 1978 לממוצע 1978, — ראה לוח י"ג, המורה על תמונה זוהה.

⁶ למעט ענף "עור ומוצרים", המורה על עליית מחירים יוצאות דופן החל משנת 1976, לאחר עליות איטיות במיוחד לפני כן, ואינו קשור לפעילות ענף הבנייה, אלא להתייקרות עולמית של חומר הגלם בשנים האחרונות.

⁷ רשימת המוצרים והשירותים המבוקרים, ומשקלם במדד — ראה פרק י', המחירים, בדוח בנק ישראל לשנת 1977.

⁸ לפירוט — ראה ירחון המחירים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ינואר 1979.

ג. מחירי דירות ומחירי תשומות בבנייה

ענף הבנייה למגורים החל לצאת מהשפל, שבו היה שרוי בשנים האחרונות, עוד במחצית השנייה של 1977, שבה התחדשה גם העלייה במחירי הדירות. אופייני לענף זה מהלך מחזורי מובהק, וההתאוששות בו מתחילה בעלייה במחיר היחסי של דירות. עלייה זו הוצעה במשך 1978, ובמהלכה עלו מחירי הדירות במאה שלוששים וארבעה אחוזים.

התהליך כולו תואר לעיל, ופירוט נוסף מצוי בפרק ההשקעה והבנייה.

מחירי התשומה בבנייה למגורים עלו במשך 1978 ב-58 אחוזים, וההתייקרות התפורה על פני כל התשומות: העבודה והציוד התייקרו בכ-60 אחוזים, החומרים וההובלה — ב-55 אחוזים. העלייה בשכר העבודה התרכזת בתחילת השנה, ואילו במדד ללא שכר עבודה ניכרה האצה על פני השנה — מ-10 אחוזים ברביע הראשון ל-15 אחוזים ברביע האחרון.

ד. מחירי תשומה בחקלאות ובסלילה

מחירי התשומה בחקלאות עלו ב-46 אחוזים במשך 1978, בדומה לעלייתם במשך השנה שלפניה. במיוחד עלו שכר עבודה (בכ-80 אחוזים) ומכונות וציוד (כ-55 אחוזים). בחקלאות עלו מחירי התשומות מעבר לעליית מחירי התפוקה — כך שחלה הרעה בתנאי הסחר של החקלאות. מחירי התשומה בסלילה עלו במשך 1978 ב-65 אחוזים, לאחר עלייה דומה בשנה שלפניה. עליית מחירי התשומה בסלילה משקפת עליות מחירים גבוהות של כל התשומות בסלילה — הן שכר העבודה, הן החומרים, ומעבר להם — את העליות יוצאות הדופן במחירי הציוד.

לוח 4

שיעורי גידול של מדדים נבחרים, 1965 עד 1977
(ממוצעים שנתיים, אחוזים)

	ממוצע 1965- 1967	ממוצע 1968- 1970	ממוצע 1971- 1973	ממוצע 1974- 1977	1975	1976	1977	1978
מדד המחירים לצרכן	18	11	15	36	39	31	35	51
מדד מחירים סטוניים של תפוקת התעשייה	10	9	14	40	41	31	39	53
מדד מחירי תשומה בחקלאות ¹	7	17	14	41	46	33	31	51
מדד מחירי תשומה בבנייה למגורים	16	18	18	34	31	26	31	57
מדד מחירי תשומה בסלילה	—	18	15	40	49	26	36	75

(1) ללא ענף שירותים לחקלאות.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.